

in romane slovenskih morskih ribičev«. Pa da jih je sam nabral v Primorju! Pa da bi mu še verjeli iz leta 1908. v leto 1923.? Če je Stříbrny (str. 16) sodil iz zadnjih Gregorčičevih zbirk v prve, zakaj ne bi podobno pri Aškercu? Našli bi oznako, ki bi se glasila veliko bolj Skerličevi o baladi podobno kakor pa himnusu v Stříbrnem samem (Ibd. str. 136 sl.).

Morda pa je vendar le neko močno v Aškercu. Verujem vanje, sam sem ga doživel. Vem mu ime. Imenoval bi to močno rapsodstvo. Rapsod ni umetnik. Rapsod je samo dramatično živahni pripovednik. Rapsod nima svoje oblike, a ima uho za skrajno preprosto metriško obliko, v katero nagonsko razgiban ujame medli ritem svoje »materialne« vsebine. Rapsod ni umetelen, pripoveduje najvišjo življenjsko tragiko v isti epski hladnosti kakor je beležil najneverjetnejši pravljiski motiv, rapsod ni ne psiholog ne mislec; morda je glasnik iz občutja svojega okolja in obzorja in se ne razvija. Tri, štiri dni baja uho, četrti dan se je izpel in če se ni, so ga poslušalci siti in mora najti novih.⁴ Aškere ni vzrastle v pesnika, vzrastle je v rapsoda svojega časa, v politično pesem devetdesetih let. Ali je imel nazor ali pa je imel le frazo, le krilatice, ki jo je le bolj pesniško občutil, nikoli do jedra mislil? Mislec ni bil. Sicer bi bil tudi psiholog. Tedaj bi bil doumel, da so Jadranski biseri, tisto, kar mu je zabrusil z drugega vidika Mahnič svoj čas v obraz, videl bi bil, da so njegove zadnje pesmi zares — cunjje.⁴ Slovenske čitanke srednjih šol bodo poznale slej ko prej dobre in slabe Aškerčeve balade. Pozabljen ne bo. Niso basničarji. Zakaj bi morali biti baladniki?

⁴ Samo nekaj cvetja iz teh »biserov«, kjer se venomer spovrača v žalostni besednosti vedno zopet »zelena, širna, morska, slana itd. plan«, kjer se ziblje »poetiški čoln« in sliši na »poln« in je nekaka reminiscenca na Horacijevsko-Gregorčičevega »poeta, po svetu razmetanega«. Če je že svojčas opaziti, da Aškere ni mojster oblike, ko n. pr. rabi mašilne besedice, da zlogovno izliči shematizem metriških vrstic in je v tem oziru »Balade« popravljal, ali pa da nima ušesa za zdrav domač prilastek (huda vest stiska trdo pest) ali pa da ne išče bog ve kaj marljivo za izbrano rimo in rima sila poceni: pri priči — hudiči, ah — strah, tej — fej — hej, Boštjan — orkan — plan — Kašljan itd., se v Biserih Aškere odlikuje mučno še po zoprnem in številnem svojem »enjambementju«, ki je vsake prave balade smrt. Pa še po neokusnosti figure in tropa. Le en zgled. »Morja obraz«, ki mu je »vsako uro drugačen«, mu zdaj »leži mirno«, zdaj spet »stoče in buči«. Šolski nauk: obraz stoče in buči. Pa še lepše. V morje je skočil razbojnik, ki je ušel ječi. Morje se »zgraža«, ker je »oskrunjeno«, »onečašeno«. »Gnusi se mu« obešenjaško truplo... Sem samo še radoveden, kaj je moral občutiti

ZAPISKI.

JEZIKOVNE OCENE.

Stanislav Krakov: **Kroz buru.** Roman. — Izdanje S. B. Cvijanovića, Beograd. 1921.

Srbski književni jezik nam kaže nekoliko drugačno sliko kakor hrvatski, slovenski ali češki.

Nas je vrgel val preseljevanja na skrajni zapad, po večini med Nemce, med katerimi smo se morali z vsemi silami boriti za obstanek. Zato je zahtevala narodna zavest, da se v jeziku popolnoma osamosvojimo in iztrebimo iz njega vse tuje izraze. V borbi za obstanek smo napeli vse sile in si iz prajezika ustvarili nove izraze ali pa si jih izposodili od drugih Slovanov. Od tod čisti književni jezik pri Slovencih, Čehih in Hrvatih. S tem pa smo postali prvi narod v Evropi, ki si je ustvaril svoj jezik; kajti Romani žive od mrtve latinščine in grščine, Nemci pa so po tvorni sili jezika za Slovani. Drugi slovanski narodi, kakor Rusi, Poljaki, Srbi, niso čutili tujega gospostva, zato se jim zavest slovanstva ni razvila v toliki meri kakor nam in ne čutijo tistega strahu pred tujkami kakor mi.

V srbskem književnem jeziku je močan turški, nemški in francoski vpliv.

Da Srb turčuje, je pel Prešeren v »Novi pisariji« že leta 1831. Tedaj je veljalo to o jeziku narodne pesmi, danes pa velja tudi še o književnem jeziku. V naši povesti se častniku sablja še prav tako po kaldrmi (tlak) vleče kakor Toplici Milanu v narodni pesmi; z mamuzami (ostroga) izpodbada konja kakor nekdanj vojvoda Momčilo svojega Jabučila in major šiba s kamdžijo (bič) umorne vojnike (str. 211) kakor nekdanj čauši kralja Vukašina protopop-Nedjeljka. Kolikor morem soditi, turški vpliv v književnem jeziku le malo pojema. V najpreprostejši povesti mrgoli toliko turških besed, da ti jih niti druga, obširna izdaja Vukovega rečnika iz leta 1852. ne more iztolmačiti, dasi je Vuk zaznamoval vse važnejše turške izraze, ki jih je čul med narodom.

Silen je nemški vpliv. Za novejšje kulturne naprave in predmete imajo večinoma nemške besede.

V naši povesti imamo piano sa raštimovanim dirkama (32), bleh-muzika svira valcer (33), razume se, da na bleh-instrumente (35). Oficiri so zbrani v sali in plešejo kolo preko dobro izribanoga poda sale (148), tu nastopa fligornist (40, t. j. Flügelhornist), kelneri s kriglama (76), larma je velika (47), zbijaajo se vicevi (40), vmes prileti kaka flaša (41) itd. Drugje nam opisuje pisatelj čoveka špicaste brade, sa cvikerom, odelo mu je od letnjega štofa (105), ima filcani šešir (75), manšetne i kragnu (22), celo fotografije u ramovima

Aškerc, ko je urejeval Kettejeve pesmi za tisk, pa je tam bral neko čudovito pesem o Adriji. Srečni Aškerc! Če bi bil Kette sam uredil svoje pesmi, ali bi bil pridržal idiotizem orodnika na -oj? Morda bi ga bil. Po letu 1908. pa ga ne bi bil več pisal. Morala za šolo: Aškere je umrl že pred štrinajstimi leti...

i bez njih (117). Če stopiš na postajo, vidiš potnike, ki hodijo u kancelariju in kupujejo bilete (172), šef stanice nosi crvenu kapu (173), na peronu straži žandarm, kjer otroci prodajajo korpe češenj (172), oficir, poveljnik stanice, prosmatra ljudi kroz cviker kao kak vladar svoje trupe (173). V kasarni (161) imajo regruti svoje kaprale, dežurne oficire (161) in druge komandire in komandante; vsak salutira svojim pretpostavljenim (163). Opisuje se ne le odlični ljudje, ampak tudi navadni šusteri (76), ki imajo svoje kaprise (20), vse pa goni divji nagon za samoodržanje (181, t. j. Selbst-erhaltung).

Vendar pa tisti, ki sami ne bero srbskih povesti, ne smejo misliti, da je naš pisatelj morda kaka izjema; tako piše celo najboljši pripovednik, Borisav Stanković. Pri nekaterih pisateljih, kakor n. pr. pri Branislavu Nušiću, Stev. Sremcu, je kopa nemških izrazov kar mučna.

Naj navedem nekaj zgledov iz najboljših povesti najboljšega srbskega pripovednika Borisava Stankovića (Nečista krv, Tiskom hrvatskog štamp. zav. u Zagrebu, 1917). Docnije... išle su na svojim kolima, i to lakovanim, sa federima (41), gazda (je) nakupovao... obično na mašine navlačene i ispeglane fesove (57), Sofka ih je već juče probala, da vidi da li su joj dobre (63). Docnije, nije je tako brzo udavao, jednako merka ju é i kakvu... priliku (108), alata (je) raspremio u štali (83), ne prodaje za onoliko koliko košta (76) i to pred svima, na oči gled sviju (147, nem. angesichts), predosećajući skoru smrt (71, nem. vorempfinden). Povest pozna samo štala, šverc, šindra, korpa. koštati, dopasti se, izgledati, probati, sobe ribati itd. Pripomniti moramo, da je pisatelj rojen v Vranju in da se povest godi v južni Srbiji — dokaz, kako daleč je prodrla nemščina. Romanski (francoski) vpliv v kulturnih izrazih je jako majhen. Tako hodijo n. pr. preprosti ljudje v turških čakširah (hlače), boljši pa v francoskih pantalonah (41).

Branislav Nušić piše jezik beogradske čaršije (trg), kafane i kuhinje. Nekaj zgledov! (Iz zbirke Priče, izdala Matica Hrvatska, Zagreb 1912.)

Nušić piše n. pr. friška zejtna (34), plaćas kvartir (36), dve kutije viksa (39), majka mi je obukla nove haljine, sa štirkanom kragom (23), 14 isušenih i presovanih cvetova (28), jedna šnorla sa njenih cipela (28), znao (sam), da je broj trinaest malerozan (29, fr. malheureux), da falsifikuje rekvizicione priznanice ili taksene marke... kao računopolagač (44), u pogledu brige za moga sina (47), služi kao stelaž (49), kad bi me vi i za drugi kadril angažovali, pa i za lans i za valcer (54), vešerka (65, perica!), šunka (65), ksims na kapiji (67), gde mi nije nikakva gospodjica dosadjivala svojim neštimovanim klavirom i svojom štimovanom ljubavlju (71), Proći će najpre čovek sa masom akata u prljavim koricama od papendekla (99), Unapred im je gustirao... smederevsko vino (101), i položio vas na željezničke šine (101). — Ni treba še posebej opominjati, kako je s slovansko skladnjo! Jezikoslovcu se lasje ježe! Tako čitamo n. pr.: zamolio je g. načelnika, te mu je

za spomen poklonio jedan lenjir, kojim se on a kancelariji služio ravno šesnaest godina (62), iz druge sobe prolete jedna papuča kroz staklena vrata... Kroz razbijen prozor promoli se jedna ljupka detinja glavica (46), izgleda (vam), kao da vam je neko vezao i ruke i noge, i položio vas na željezničke šine, gde će vas stići sigurna smrt. Vi najpre čujete izdaleka tutanj voza, pa sve bliže (101) itd.

Sremec je humorist kakor Nušić in rabi nešteto tujk! Nekaj primerov iz Vukadina, 2. izd., Beograd, Cvijanović, 1921: tišler (67), da se strefi (63), štumadla (68, t. j. Stubenmädel), izme četiri mašine (t. j. žigice) iz piksle (35, nem. Büchse), zadene u muštiklu (35, Mundstückel), jesi mustra za gledanje (68), liferuješ državi (70), plajvaz (79, svinčnik), šupa (89), s mušterijama se umeo ophoditi (39, nemško umgehen mit jemand), a posle, hvala sudu (dank dem Gericht, franc. grâce a...), njegova nevinost se dokaže (26) itd.

Pod nemškim vplivom se razvija tudi skladnja in frazeologija književnega jezika.

Še silnejši je nemški vpliv v znanstvenem jeziku, o čemer bom govoril na kakem drugem mestu. Tu nekaj zgledov iz Skerličeve Istorije nove srpske književnosti (2. izdaja, G. Kon, Beograd, 1921). Med drugim čitamo: (Njegoš je bio) uvek na ratnoj nozi (nemško auf dem Kriegsfuße) sa heregovvačkim muslimanima (175), (Zmaj-Jovan Jovanović) je bio glavni narodni pesnik, herold Ujedinjene Omladine Srpske (303), (Nušić) izvede dobre binske efekte (426, nem. Bühnen-), (Milorad Šapčanin) je otišao za administratora kraljeve civiliste (334, nem. Zivilliste), prosečno (n. durchschnittlich) itd.

Francoski vpliv je knjižen, zato se javlja većinoma le v skladnji in v rečenicah, redko v posameznih izrazih. Toda o tem kaj več ob drugi priliki! Tu naj omenim le nekaj posebnosti, ki se tičejo našega pisatelja.

Pogosto rabi francoski brezosebni on.

Pisatelj opisuje ples: Kao lesa ljulja se celo kolo, ljuljaju se tela, igraju noge, tresu ruke, glave. Diše se brzo (to je francoska posebnost: on respire) i ispredkidano.

Svaljuje se na svoja mesta (franc.: on se precipite), duva se, vino se ispija (str. 41 in 42). Ta francoski sklad se jako pogosto piše, prim. Stanković, Nečista krv: Jer ako se ovako još čeka, neće se moći izdržati (128), u veče legalo se rano (171).

Francoski so trpniki, n. pr. Kroz ovu tišinu osamljenosti, prekidanu samo cvrkutanjem ptica, zvonile su njine reči (Kroz buru, 168). Jedan vojnik, gonjen divljim nagonom za samoodržanje (181). Srb govori v tvorniku.

Pristno francoski so stavki, kakor: Milovani zracima sunca, maženi dahom povetarca, strčavajući nestašno dole ka gradiću, i penjući se ka pirotskim utvrdjenima, zagrevani dražju ovih poslednjih časova zajedno provedenih, a ledjeni bolom rastanka, peli su se Jela i Bora, pripijeni jedno uz drugo, uz strme, kamenite padine Hisarlaka (166).

Vendar pa moramo priznati, da je skladnja pri našem pisatelju vobče boljša kakor pri drugih novejših pisateljih.

Slabo bi poznal srbski književni jezik, kdor bi ga sodil po tem, kar piše o njem Jovan Skerlić, najboljši slovstveni zgodovinar. »Danas se«, piše v omenjeni zgodovini, »u glavnom srpski pisci književno vaspitaju u francuskoj književnosti, francuski uticaj je naročito jak u lirici i u književnoj kritici, nešto u romanu. Srpski književni stil se uspešno preobražava prema velikom francuskom uzoru.« Ta vpliv opravičuje na prav neznanstven način. »To uticanje olakšano je velikom duhovnom sličnošću koja postoji... izmedju duha francuskog i srpskog jezika« (str. 450). Vobče pa, meni, je književni jezik prost tujih vplivov. »U Srbiji, u Beogradu, u čisto nacionalnoj sredini, daleko od tujih uticaja (podčrtal jaz), ... stvara se nov književni jezik, sloboden, živ, krepak, gibak, živopisan, uvek u pokretu i u stvaranju« (str. 456).

Jezikoslovec bi si želel, da bi bilo to res. Vsak narod se mora upirati tujim vplivom, kadar ga začno ogrožati. Koliko store dandanes n. pr. Nemci! (Prim. Hirt, Geschichte der deutschen Sprache, München 1919, str. 234 sl.) Ko je italijanščina ob nastopu renesanse ogrožala francoščino, so ji napovedali odločen boj (prim. Brunot, Gram. historique de la langue française, 1899, 4. izd., str. 25). Enako so se uprli Španci in Italijani v osemnajstem veku prodiranju francoščine. Narod, ki v obilici sprejema tuje izraze, si jezik uničuje. Naj nam bo v zglede žalostna zgodovina angleškega jezika. Ko so Anglosasi premagali l. 1066. pri Hastingsu francoski Normani, se je med njimi silno širil francoski vpliv. Vse je opuščalo domače izraze in rabilo francoske. Kronika Roberta Gloucesterskega toži v trinajstem veku: Ich glaube, es gibt in der ganzen Welt kein Land, das sich nicht an seine eigene Sprache hält, außer England allein (Lindelöf, Grundzüge der Geschichte der englischen Sprache, 2. izdaja, Berlin 1920, str. 62). In posledica? Poglejmo, kako se je anglosaščina ob tem zanemarila. Isti jezikoslovec pravi: Die großen englischen Wörterbücher enthalten ungefähr $\frac{2}{7}$ Wörter einheimisch-germanischen Ursprungs und beinahe $\frac{5}{7}$ fremde Elemente, meist französischer oder klassischer Herkunft (str. 71).

To se lahko tudi nam zgodi. Kulturna sila nič manj ne vpliva kot političen poraz. Romanski jeziki resno ogrožajo nemščino in tudi že slovanške jezike.

Dr. Ant. Breznik.

SLOVSTVO.

F. S. Finžgar: **Iz modernega sveta.** Zbrani spisi III. zvezek. V Ljubljani 1922. Založila Jugoslovanska knjigarna. Tiskala Zadružna tiskarna. Malone dve desetletji ležita med ponatisom in postankom tega romana, ki je kot neusiljiva, trezna novost pognal iz avtobiografskih korenin. Dasi je Finžgar za tem delom ustvaril mnogo prvotnejših konceptov in jih napolnil z globljo človečnostjo, se v bistvu vendar od tedaj do danes ni izpremenil; rekel bi le, da je postal bolj

sam sebi zvest. Zato ta roman na poseben način vidno označuje Finžgarja in pa dobo, katere otroci smo mi sami. Sinteza tistih dni je vprav v nas trpko dozorela in ta Finžgarjev tekst je predragocen dokaz za njene sestavine. — Ta doba ne gre točno v Mahniča, ne več v korenine, v dejstva vodi, s Krekom se začinja z njim završuje. Njena porazna sila je primitivno praktično delo, zato zavrti okoli sebe vse, zbudi legijon delavcev in vojščakov, premakne najmanjšega človeka, ki postane merilo in avtoriteta. Tako se rodi primitivnost v najvišjem, navsezadnje primitivni univerzalizem. Tako doba vrže subjektiviste ob stran kot neplodne trabante, ker hoče graditi samo v svojo smer in nima časa ne volje, da bi gledala v posameznika. Kadar postoji in se ozre, je slavnostna in patetična. Zato na vrhuncih duhov ni bilo nikoli toliko notranjih nasprotij in tedaj smo zaznali — dve literaturi. Morda je to nasprotje pospeševalo hitrejšo pot naše moderne in jo ostro postavilo nasproti tako zvani pozitivni ideji, ki tvori razvodje tedanjih teženj. Ta pozitivna ideja, temelječa brezpogojno na krščanskem svetovnem načelu, teoretično močno podprta v poljudno znanstvenih poizkusih, je med masami trgala vseobčo zaostalost in brezbriznost in bolj z revolucijo kot z evolucijo gradila gospodarsko in duševno blagostanje. Ta pozitivna ideja je dala tudi Finžgarja-pisatelja, ki stoji v prvih početkih do kolen v svoji zemlji, ves zaverovan v romantično pripovednost prvih domačih realistov. Finžgarju se je posrečilo, da je v skupni armadi pozitivne ideje z lepoto završil realni in idealni primitivizem, ki ga danes imenujemo izobrazbo slovenskega človeka, zrastel celo preko nje kot epik in dramatik, dočim je najizrazitejši poet te ideje A. Medved kot lirik-filozof umrl, preden se je v svoji pozni dozorelosti izčistil.

»Iz modernega sveta« je še prav posebno tako delo. Zvest toku, ki ga je zatek, je Finžgar teorije krščanskih sociologov o solidarizmu živo prenesel v življenje in se kot borec trdno postavil nasproti razklanosti, ki jo je zakrivila po materializmu rojena družabna krivičnost. Zato to delo mestoma ni toliko poslansko kot naravnost bojno. Verniško idealno vidimo dvojje svetov, kapital: na vrhuncu in ob viru računajoč, brezsrčen, v svojih eksponentih propal, ponižujoč in ponižan; proletarijat: krotko množico trpinov, pod težo življenja umirajoč, ki pa sama ne ve zato; le posamezniki se zbuje in ti se bore navzgor in navzdol, z nasprotniki in prijatelji. Vidimo tedaj, da se pisatelj bori za harmonijo sveta, družbe, skuša ohraniti, bolje ustvariti hoče človeka v lepi zunanosti in ubrani duši, pogoj zato pa je: dobro srce in zdrava pamet. Ta pamet je mladi tovarniški zdravnik Vinko Sluga, idealist v vseh barvah; pisatelj ga niti ne pusti, da bi se v svojem idealizmu zaletel ali se spotaknil, ker s tem bi bila njegova koncepcija: kompozitorsko ravnovesje, premaknjena. Vsa zgradba tega romana je v kontrastih, v najostrejši borbi teme in svetlobe. Tudi središče ima to ravnovesje: Vinku stoji nasproti Seme, prav tako v vsakem lasu negativem,